

Astma- och Allergiförbundets 6-punktsprogram för bättre skolmiljö inför valet 2018

Foto: Colourbox

Inledning

Arbetsmiljöverkets tillsynsrapport 2017 för skolor 1) visar på stora brister i skolornas fysiska arbetsmiljö, bl a när det gäller luftkvalitet och ventilation. Forskning visar att förbättrad luftkvalitet ökar elevers prestationer. Hälsan kan också förbättras om brister i skolmiljön åtgärdas, t ex undermålig ventilation och fuktskador, särskilt för elever med astma och allergi. Under 2016 -2018 finns ett statligt stöd för upprustning av skollokaler att söka hos Boverket men stödet är inte så känt, är svårt och tidsödande att söka och kräver en stor del medfinansiering (75 procent). Det är troligen orsak till att få kommuner sökt stödet trots att behoven för renovering av skollokaler är stora. I denna rapport finns frågeställningar om bristerna i skolmiljön och förslag till åtgärder som utgör ett politiskt valprogram för Astma- och Allergiförbundet om bättre skolmiljö samlade.

Sammanfattning - statistik:

- Andel **barn med astma ökat med 50 procent** på åtta år enligt Miljöhälsorapport 2013 (från 6 till 9 procent).
- När 2200 skolor i landet inspekterades av Arbetsmiljöverket 2013-2016 ställdes **450 krav på ventilation/luftkvalitet i skolor** och totalt 1000 krav på fysisk arbetsmiljö.
- Cirka 20 procent av undersökta skolor i 207 kommuner har bristfällig städning och cirka **15 procent av skolorna bedömdes ha dålig luftkvalitet** enligt Miljökontor i landet (400 skolor). Arbetet med dokumenterad egenkontroll enligt Miljöbalken brister.
- **40 procent av skolorna hade fuktskador** som riskerar påverka inomhusmiljön negativt enligt en tidigare undersökning från Boverket.
- Bara **40 procent av skolorna hade godkänd obligatorisk ventilationskontroll** och endast i fyra av tio kommuner hade OVK genomförts på samtliga grund- och gymnasieskolor de senaste tre åren, trots att det är ett lagkrav.
- I en undersökning som Astma- och Allergiförbundet gjorde 2017 till politiker i kommunernas barn- och ungdomsnämnder svarade 15 procent (389 personer). **Över hälften av de svarande kommunpolitikerna (56 procent) känner inte till det statliga stödet** för upprustning av skollokaler och **hela 85 procent av de svarande att stödet bör finnas kvar** och 51 procent vill att stödet ska öka.

Vilka problem finns i skollokalerna idag som påverkar arbetsmiljön?

Bristfälligt underhåll av skollokaler i många kommuner ger problem med bl a fuktskador, dålig ventilation och svårstädade skollokaler. Överbelastning av lokalerna (för många elever med hänsyn till vad ventilationen klarar av) ger bristfällig luftkvalitet i klassrummen och påverkar elevernas skolprestationer negativt. Hälsan hos eleverna riskerar försämrats särskilt för elever med allergi och annan överkänslighet.

Undersökningar av skolmiljön:

Folkhälsomyndigheten:

En sammanställning av resultatet av kommunernas tillsyn enligt miljöbalken i det nationella tillsynsprojektet om inomhusmiljön i skolor 2014-15 2) där 207 kommuner deltog visar att **städningen behöver förbättras hos en femtedel av de undersökta skolorna (20 procent)**. Flertalet skolor behöver förbättra städningen på hög höjd, något som påverkar mängden inandningsbara dammpartiklar i luften. Även städbarheten i lokalerna behöver förbättras i många skolor. Resultaten visar också att **ca 15 procent av skolorna hade en dålig eller ganska dålig luftkvalitet**. Resultatet i sammanställningen är inte helt representativt för landets skolor eftersom kommunernas deltagande var frivilligt och miljökontoren har valt vilka skolor de gjort tillsynsbesök på. Resultaten kan också ha påverkats av att olika miljökontor har olika resurser samt olika kunskap och erfarenhet av att inspektera inomhusmiljön i skolor.

För att minska halten av pollen och mögelsporer inomhus behöver många skolor byta ventilationsfilter oftare, något som behövs särskilt för dem med astma och allergi. Resultaten visar att arbetet med egenkontroll enligt miljöbalken i många fall inte fungerar samt att dokumenterad egenkontroll ofta saknas.

Arbetsmiljöverket:

Myndighetens tillsynsatsning på systematiskt arbetsmiljöarbete i skolan 1) omfattar bl a ventilation och underhåll av skolfastigheter. Av totalt 6000 skolor har 2200 inspekterats (drygt 30 procent av skolorna) mellan 2013 - 2016. En sammanställning av tillsynen visar att **en av sex skolor brister i den fysiska arbetsmiljön**. När det gäller den fysiska arbetsmiljön ställer Arbetsmiljöverket bland annat krav på förbättringar av luftkvalitet. Några vanliga problem som uppmärksammas i rapporten är ventilationsanläggningarnas kapacitet och skick och hur installationer är utförda, men även överbelastning när det gäller klass- och gruppstorlekar i förhållande till vad ventilationen klarar av.

Arbetsmiljöverket påpekar **brister i 1000 fall när det gäller den fysiska arbetsmiljön. 450 skolor har fått påpekanden om bristande ventilation och luftkvalitet**. I rutiner för drift och underhåll av skolfastigheter finns till exempel oklarheter om när och hur ofta service och underhåll av ventilationsanläggningar utförs och att det saknas rutiner för kontroll av städning. Det framgår också av rapporten att frågor kring ansvar och finansiering av arbetsmiljöåtgärder kopplade till skolfastigheter behöver förtydligas i många skolororganisationer.

Boverket:

När det gäller fuktskador i skolor finns inte nya nationella sammanställningar men en tidigare undersökning av 120 skolor och förskolor som gjordes 2007 3) visade att **40 procent av byggnaderna då hade fuktskador som kunde påverka inomhusluften negativt** och ytterligare 40 procent av byggnaderna hade riskkonstruktioner som riskerade påverka inomhusluften negativt.

Branschorganisationen Svensk Ventilation:

En undersökning till ansvariga tjänstemän i kommunerna 2015 visar att fler än 8 av 10 instämmer helt eller delvis i påståendet att många skolor i den kommun de arbetar för erbjuder en undermålig arbetsmiljö. Bara 1 av 10 anser att påståendet inte alls stämmer.

En undersökning till kommuner 2014 4) om hur den obligatoriska ventilationskontrollen (OVK) fungerar visar att:

- **I endast fyra av tio kommuner har en obligatorisk ventilationskontroll (OVK) genomförts på samtliga grund- och gymnasieskolor de senaste tre åren, vilket lagen kräver.**
- Var femte kommun saknar rutiner för att följa upp OVK-protokoll och anmärkningar.
- Var fjärde kommun har skolor där brister som uppmärksammats i en OVK kvarstår vid nästa kontroll tre år senare.
- I hälften av kommunerna ansåg de ansvariga att det fanns brister i ventilationen och/eller luftkvaliteten inomhus som inte framkom i OVK.

Avstängd ventilation i skolor på kvällar/nätter/helger kan ge dålig inomhusluft och orsaka fuktskador. Det finns viss forskning som visar på risker för bl a tillväxt av mikroorganismer i ventilationsfilter vid avstängning (mer forskning behövs dock). Många kommuner har tagit principbeslut om att stänga av ventilationen på kvällar/nätter och helger. Det saknas idag ett ekonomiskt incitament att ha ventilationen på ett grundflöde dygnet runt eftersom man sparar energi och pengar genom att stänga av. Idag är regelverket otydligt och olika när det gäller frågan om avstängd ventilation i skollokaler enligt Byggreglerna, Miljöbalken och Arbetsmiljölagen.

Hur påverkas elevernas prestationer och hälsa av dålig luftkvalitet i skolor?

Forskning från Danmark 5) visar att **varje fördubbling av uteluftstillförseln i skolor förbättrade elevernas prestation med nästan 15 procent.** Det betyder att en ökning av uteluftstillförseln från 3 liter per sekund och person (som inte är ovanligt i dåligt ventilerade klassrum) till 10 liter per sekund och barn (som ofta projekteras vid nybyggnad) skulle förbättra barnens prestation med 29 procent. 7 liter per sekund och person är ventilationskrav i skolor enligt dagens lagstiftning.

Det finns studier som visar att en alltför låg luftomsättning ger **förhöjda halter koldioxid (indikator för luftkvalitet) har samband med trötthet, astma, hosta, hösnuva och sjukfrånvaro.** Vid installation av nya ventilationssystem fick elever i dessa skolor mindre luftvägsbesvär än elever i andra skolor. Det finns dock även studier som även visar på ökad förekomst av klagomål på hälsobesvär i lokaler med mekanisk ventilation än i skolor med självdrag. Detta kan bero på brister i konstruktion och underhåll av ventilationssystemen som kan ge växt av mikroorganismer i filter och kanaler och därigenom påverka luftkvalitet och hälsa negativt. 6)

Fukt- och mögelskador i byggnader ökar risken för luftvägsproblem och astma med 30-50 procent. 7) Världshälsoorganisationen (WHO) har uttalat att det finns tillräckligt vetenskapliga bevis för samband mellan vistelse i fukt och mögelskadade byggnader och förekomst av luftvägssymtom, luftvägsinfektion, astmabesvär, andnöd och utveckling av astma. Personer med atopiska besvär anses vara särskilt känsliga för mikrobiologiska och kemiska ämnen i inomhusmiljön. 6)

Studier visar att elever som gick i skolor med mer damm hade mer slemhinnesymtom. Dammets förmåga att ge inflammation hade samband med andelen organiska partiklar i dammet. I skolor där man rapporterade mer hälsobesvär hade dammet högre inflammatorisk potential än damm från andra skolor. Dammets kan ge irritation och inflammation i ögon och hud (slemhinnor) och luftvägar eftersom det innehåller allergen och irriterande ämnen och kemikalier. Forskning visar att barn med tidigare tecken på allergi-sjukdom oftare hade astma om de gick i en skola med mer damm på ytorna än elever i andra skolor. 6)

Andelen barn med astma har ökat med 50 procent från 2003 då andelen var 6 procent - till 2011 då andelen ökat till 9 procent. 7)

Vilka hinder finns för renovering av skolbyggnader och för att söka statligt stöd?

Underhåll av skollokaler innebär en kostnad för kommuner och fastighetsägare som ibland inte prioriteras (det finns en tendens att hellre bygga nya byggnader än att underhålla gamla), men ibland är också kostnaden för stor i förhållande till de resurser som finns. Sedan november 2015 finns dock ett statligt stöd för upprustning av skollokaler på totalt en miljard som kan sökas hos Boverket fram till och med 2018 8). Det är dock inte alla som känner till att stödet finns och i vissa fall är kostnaden ändå för stor eftersom medfinansieringen är 75 procent (det statliga stödet täcker 25 procent av renoveringskostnaden). Långa handläggningstider hos Boverket och krånglig ansökan har också framförts som problem vid ansökan av det statliga stödet.

En undersökning till ansvariga tjänstemän i kommunerna på uppdrag av branschorganisationen Svensk Ventilation 2015 9) visar att:

- 9 av 10 svarar att **bristande ekonomiska resurser** hos fastighetsägaren, trots statlig medfinansiering, kan stå i vägen för att söka det statliga stödet. Bara 1 av 10 anger att de ekonomiska resurserna inte är ett hinder.
- 7 av 10 menar att **bristande rutiner för uppföljning i kommunen** riskerar att vara ett hinder för att söka statligt stöd. Medan enbart 3 av 10 anser att det inte finns en sådan risk.
- 4 av 10 svarar att **okunskap hos fastighetsägaren** står i vägen för kommunerna. 1 av 10 anser att det är uppenbar, eller mycket stor, risk att okunskap är ett hinder.
- Bara 5 av 10 kommuner har gjort en **inventering/kartläggning** av hur många och vilka skolor i kommunen som har problem med **fukt- och mögelskador** (som kan påverka inomhusluften). 1 av 4 har inte gjort någon inventering och av dessa planerar bara 2 av 10 att göra en inventering de kommande tre åren. Ytterligare 1 av 4 vet inte om någon kartläggning har gjorts.
- Fler än 7 av 10 svarar att det är sannolikt eller mycket sannolikt att kommunen, eller berört kommunalt fastighetsbolag, kommer att utnyttja möjligheten att söka stöd för renoveringar.

Känner kommunerna till det statliga stödet för upprustning av skollokaler och hur många har sökt?

Branschorganisationen Svensk Ventilation har sammanställt de inkomna ansökningarna om statligt stöd för upprustning av skollokaler när det gäller ventilation 10) och resultatet är nedslående. Av Sveriges 290 kommuner har knappt en tredjedel (84) skolor som har ansökt om medel för att förbättra inomhusluften och/eller ventilationen. Sammanlagt finns närmare 20 500 skolenheter i Sverige som kan ansöka om medel. Södermanlands län sticker ut, där har ingen skola ansökt om stöd för renovering kopplad till ventilation eller inomhusluft. I snitt har 7 skolor per län sökt, Stockholm, Skåne och Västra Götaland drar upp siffrorna. Men inte ens i de stora länen har särskilt många skolor sökt. I Göteborg finns 185 grundskolor, men bara 3 har sökt stöd för ventilationsåtgärder. I Stockholms stad har bara en grundskola sökt och i Malmö stad har ingen skola sökt.

I en undersökning som Astma- och Allergiförbundet 10) gjort till politiker i kommunernas barn- och ungdomsnämnder svarade 389 kommunpolitiker (av 2 658 motsvarande 15 procents svarsfrekvens). Av de svarande är det över hälften, 56 procent, som inte känner till det statliga stödet för upprustning av skollokaler, medan 35 procent kände till det. Hela 85 procent av de svarande att stödet bör finnas kvar och 51 procent vill att stödet ska öka.

Boverket har under våren 2017 gjort en kampanj med en informationsfilm mm för att sprida information om det statliga stödet.

Enligt information från Boverket i december 2016 hade **123 miljoner i statligt stöd beviljats för upprustning av skollokaler av totalt 180 miljoner som gick att söka under 2016**. Av det stöd som sökts fram till 15 nov 2016 hade 100 skolhuvudmän sökt stöd för ventilation och 28 för åtgärder av fuktskador.

Våra förslag för en bättre skolmiljö:

1. Det statliga stödet för upprustning av skollokaler för god inomhusmiljö behöver **finnas kvar även efter 2018**.
2. **Informationen om stödet behöver förbättras och** ansökan behöver **förenklas**.
3. **Resurserna för handläggning** av stödet på Boverket **behöver utökas**.
4. **Medfinansieringen** från kommuner/huvudman vid ansökan om stöd **behöver minska**.
5. **Systemet för obligatorisk ventilationskontroll (OVK) behöver förbättras**, bl a
 - a) tydligare vad som ska kontrolleras och enhetligt OVK-protokoll
 - b) förbättrad tillsyn genom oberoende statlig tillsynsmyndighet, alternativt ändrad lagstiftning så kommunerna kan ta ut avgift för tillsyn
 - c) Förbättrat regelverket för OVK och hur kontrollen ska utföras. Komplettering med krav på kontroller av luftkvalitet vid OVK med koldioxidmätningar i klassrum kan vara ett förslag.
6. **Tydligare och enhetliga regler** (i Byggregler, Miljöbalken och Arbetsmiljölagen) **om att ventilationssystem i skollokaler inte får stängas av helt**. Till att börja med bör detta gälla de nyare ventilationssystemen där flödena kan justeras.

Sammanställt 171110 av: Marie-Louise Luther,
ombudsman inomhusmiljö, Astma- och Allergiförbundet
e-post: marie-louise.luther@astmaoallergiforbundet.se
tel. 08-506 28 211

Källor:

- 1) Projektrapport för Arbetsmiljöverkets nationella tillsyn av skolan 2013-16 (2017:1);
<https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/rapporter/projektrapport-arbetsmiljoverkets-nationella-tillsyn-skolan-2013-2016-rap-2017-1.pdf>
- 2) Rapport Inomhusmiljön i skolan - ett nationellt tillsynsprojekt 2014-15, Folkhälso-myndigheten;
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/f7ebb232fe774aada7c18e7847530345/inomhusmiljon-skolan-15128-webb.pdf>
- 3) Energianvändning & inomhusmiljö i skolor och förskolor – Förbättrad statistik i lokaler, STIL2
Ett samarbete mellan Boverket och Energimyndigheten, ER 2007:11
- 4) Rapporten Dålig inomhusluft – skolans dolda hot, sept 2014;
<http://www.svenskventilation.se/publikation/dalig-inomhusluft-skolans-dolda-hot/>
- 5) ASHRAE 1257 “The effects of temperature, outdoor air supply rate and airborne particles on children in school classrooms”, David P. Wyon and Pawel Wargocki, Technical University of Denmark, finns att ladda ner från ASHRAE.
- 6) Rapporten Allergi i förskola och skola, Socialstyrelsen 2013 (sid 33-34);
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/4db7092bec8849e6a828eaca6493cb88/allergi-i-skola-och-forskola.pdf>
- 7) Miljöhälsorapporten 2013 (barn), <http://www.imm.ki.se/MHR2013.pdf>
- 8) Statligt stöd för upprustning av skollokaler, Boverket; <http://www.boverket.se/sv/bidrag--garantier/rusta-upp-skolor-och-skolans-utemiljo/>
- 9) Rapporten Inomhusluftens betydelse för en god arbetsmiljö i skolan, Svensk Ventilation 2015;
<http://www.svenskventilation.se/wp-content/uploads/2015/06/Inomhusluftens-betydelse-for-en-god-arbetsmiljo-i-skolan.pdf>
- 10) Rapporten Dålig luft vanligt i skolor, Svensk Ventilation 2017; <http://www.svenskventilation.se/wp-content/uploads/2017/03/PM-Dalig-luft-vanligt-i-skolor-170308-1.pdf>
- 11) Undersökning till kommunpolitiker om statligt stöd för upprustning av skollokaler, våren 2017, Astma- och Allergiförbundet